

drd. Momciu Mariana

Daniile domnilor români pentru creștinii din Imperiul Otoman (secolele XVII-XIX)

REZUMAT

Omul evului mediu era un om religios prin excelență: se raporta la Dumnezeu pentru că era conștient că numai așa putea traversa greutățile cotidiene, atât la nivel micro cât și macro social, individual cât și colectiv, dar și pe cele pe termen lung în istorie.

Lucrarea pornește în demersul ei de cercetare de la întrebarea: Cât de toleranți erau otomanii cu creștinii ortodocși din Imperiul Otoman întrucât s-au tranzitat sume mari de bani de la români către centrele ortodoxe grecești, bulgare, albaneze, sârbe sau cele din Țara Sfântă, de-a lungul a 400 de ani?

Începând cu împăratul Constantin cel Mare, preoții au fost scutiți de impozite, în anul 315 d.Hr. le-a acordat creștinilor dreptul de a primi donații și în 321 d.Hr., dreptul de a lăsa Bisericii prin testament averea lor, drept de care s-au prevalat grecii sub stăpânirea otomană, ca și românii când au făcut donații consistente bisericilor și patriarhiilor din Imperiul Otoman. Sultanii nu au încurajat manifestarea independentă a Patriarhiilor Apostolice, ci le-au ținut sub conducerea Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol, pe care o puteau ține ușor sub control, păstrând, indirect, unitatea Bisericii Ortodoxe.

Parcurgând paginile cărților despre daniile românilor am observat că nu se fac referiri la permisivitatea tranzitării Imperiului Otoman a sumelor uriașe către: bisericile, mănăstirile, școlile, palatele, fântânile și bibliotecile ortodocșilor supuși ai otomanilor.

Abordarea subiectului ***Daniile domnilor români pentru creștinii din Imperiul Otoman (secolele XVII-XIX)*** pornește de la premiza că acesta poate fi îmbogățit, oricând, cu detalii inedite despre activitatea Bisericii Ortodoxe, în perioada secolelor XVII-XIX, pe baza dovezilor documentare existente în fondurile arhivistice românești sau străine, care nu sunt nici pe departe epuizate.

Demersul nostru științific se axează pe analiza perioadei 1600-1863, timp în care, daniile, începute în sec. al XIV-lea, au fost continuate și în secolele următoare. Se impune, încă de la bun început, să facem precizarea că, în cele ce urmează, vom analiza daniile religioase cât și alte tipuri de danii, care au constat în construirea de școli, fântâni, palate etc., vom readuce în atenție contribuția românilor la finanțarea importantelor centre ortodoxe grecești din: Constantinopol, Muntele Athos, Meteora precum și a altora din Albania, Bulgaria, Serbia, Țara Sfântă, fără de care Ortodoxia ar fi supraviețuit în condiții mult mai grele, fiind mult mai săracă.

În lucrările istorice de specialitate, care abordează spațiul otoman, accentul cade pe politica militară și comercială a sultanilor și vizirilor, nicidecum nu este amintită contribuția domnilor români la susținerea financiară a creștinilor din imperiu, iar în cele legate de relațiile românilor cu patriarhiile,

bisericile și mănăstirile de sub dominația otomană, se neglijează **politica intenționat permisivă a statului otoman față de daniile către creștinii și patriarhiile, de care aparțineau, aflate pe teritoriul Imperiul Otoman.**

Legăturile ortodocșilor români cu cei de pe teritoriul Imperiul Otoman s-au realizat pe două căi: prin călătoriile unor patriarhi, mitropoliți și călugări greci, ajunși în țările noastre după ajutoare; prin numeroasele dani făcute de domnii români, din proprie inițiativă, patriarhiilor apostolice de: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim și ale așezămintelor ortodoxe din: Țara Sfântă, Muntele Sinai, Muntele Athos, Mănăstirea Meteora, Tesalia, Epir, Albania, Serbia, Bulgaria, Macedonia. Țările Române au salvat mănăstirile de la dispariție, prin donații, ajutându-le să-și păstreze credința ortodoxă, domnii români însușindu-și moștenirea bizantină a fostului imperiu, au protejat Locurile Sfinte din Răsărit, ca niște urmași demni ai bazileilor. Scopul închinării mănăstirilor la Locurile Sfinte era acela de a asigura dănuirea ctitoriilor din țară și de a le garanta împotriva vicisitudinilor politice interne sau a unei administrări ineficiente și de a le mări prestigiul, punându-le sub o autoritate spirituală superioară. Bizanțul ideal a durat prin instituții, artă, arhitectură, menținându-se prin structurile Patriarhiei Ecumenice și ale Muntelui Athos.

Cercetarea prezentei teme se bazează pe izvoarele narative și documentare românești existente în fondurile Arhivelor Naționale, analizate, interpretate și comparate cu documente din aceeași perioadă. Aceste izvoare inedite reprezintă elementele de originalitate ale prezentei lucrări, a căror analiză va reprezenta, considerăm noi, o contribuție modestă la cunoașterea aprofundată, în detaliu, a activității epitropiilor, care supravegheau starea mănăstirilor închinare și activitatea arendașilor de pe moșiile acestora donate de domnitorii români, atât de importante pentru susținerea Ortodoxiei credincioșilor din Imperiul Otoman.

Lucrarea este structurată în 12 capitole cu subcapitole.

Capitolul I l-am intitulat **Politica externă a Imperiului Otoman**, în care sunt cuprinse 2 subcapitole: **Politica Imperiului Otoman față de creștinii și** **Diplomație și legislație otomană.** Am considerat că este necesar să punctez politica otomanilor față de creștinii din interiorul granițelor Imperiului, dar și față de cei din afara lui, ca să putem explica supraviețuirea cultului și culturii ortodoxe, în ciuda dominației otomane asupra creștinilor din Imperiul Otoman: albanezi, bulgari, greci, sârbi, vlahi sau evreii creștini.

Capitolul II l-am numit **Statutul Bisericii Ortodoxe în Imperiul Otoman** având subcapitolele: **Interferențe eurasiatice în perioada evului mediu, Statutul Patriarhiei Ecumenice în Imperiul Otoman, Sistemul fiscal al Bisericii Ortodoxe în Imperiul Otoman.** Interferențe eurasiatice în perioada evului mediu este un subcapitol, în care se evidențiază diferențele de mentalitate dintre creștinii europeni și

otomanii musulmani, care au cumulat mentalitățile Orientului îndepărtat cu cele ale Orientului Apropiat și relativa toleranță a acestor mentalități, a populației cu care împărțea același teritoriu, aceleași resurse, aceleași bucurii și necazuri. În Statutul Patriarhiei Ecumenice în Imperiul Otoman am surprins faptul că după căderea Constantinopolului otomanii au dat unele libertăți Patriarhiei Ecumenice pentru a-și desfășura activitățile religioase specifice și chiar i-a mărit autoritatea în lumea ortodoxă dându-i prerogative sociale, economice și politice suplimentare față de epocile anterioare. Sistemul fiscal al Bisericii Ortodoxe în Imperiul Otoman, arată cum au reușit să supraviețuiască Mitropoliile ortodoxe într-un imperiu, a cărui conducători aveau o altă religie.

În capitolul III Daniile domnilor Români către Patriarhia Ecumenică, am ilustrat poziția Patriarhiei de Constantinopol față de românii, care au înțeles că trebuie să ajute financiar la supraviețuirea acestei instituții, rămase fără suport economic din partea conducerii statului islamic.

Capitolul IV Daniile domnilor români către Patriarhia Ierusalimului are 5 subcapitole: Statutul Patriarhiei Ierusalimului, Daniile domnilor români către Patriarhia Ierusalimului, Condicile Epitropiei Sfântului Mormânt din Moldova *Condicile în care se consemnează toate termenele regularisite din partea dicanică. Acte a tot felul de hârtii cu privire la Epitropia Sfântului Mormânt pe anul 1855, Epitropia Sfântului Mormânt din Moldova. Registru de ieșire pe anul 1858-1860, Condica de intrare a hârtiilor în cancelaria Epitropiei Sfântului Mormânt 1861, Condica de intrare a hârtiilor în cancelaria Epitropiei Sfântului Mormânt pentru Moldova 1862 și 1863, Condica de licitații la arendarea moșiilor monastirilor Sfântului Mormânt din prințipatul Țării Românești.* Acest capitol l-am inserat în lucrare întrucât sultanul trata Biserica Ortodoxă ca pe un tot unitar, cu atât mai mult cu cât Epitropia Sfântului Mormânt se afla cu sediul într-un metoh al Patriarhiei, la Constantinopol, iar în ultimii ani documentele s-au ținut la Mănăstirea Galata (Iași), acum fiind depozitate la Arhivele Naționale din București. Sunt inedite nu au fost cercetate, mi-am propus să le fac cunoscute. Ele conțin rezumate ale proceselor dintre Epitropie și arendași, rumâni, moșieri pentru încălcarea hotarelor moșiilor, împresurarea și hotărnicia lor, despre parchetele, morile, heleșteiele, sau ocnele, din cuprinsul lor. Numele moșiilor le-am scris cu litere îngroșate, localitatea, județul sau ținutul din raza căruia făceau parte l-am scris în paranteză, la fel și anul daniei sau întemeierii mănăstirii, am scris cu litere îngroșate ca și numele metoacelor și al mănăstirilor de care aparțineau. Cuvintele din limba turcă le-am scris cu alfabetul turc, cu italice, ca și cele din limba greacă cu alfabetul grecesc; semnele grafice ale alfabetului de tranziție cu care s-au scris textele *Condicilor* le-am redat cu literele alfabetului rusesc actual.

Capitolul V numit Daniile domnilor români către greci, are o parte foarte importantă Daniile domnilor români către Athos, cea mai importantă instituție religioasă ortodoxă de la întemeiere ei până astăzi. În subcapitolul Statutul Muntelui Athos în Imperiul Otoman am arătat statutul credincioșilor, al

clericilor și ierarhiei bisericești ortodoxe, oarecum privilegiate, din cadrul Imperiului Otoman, ei, otomanii, mulțumindu-se doar să colecteze taxele de la credincioșii ortodocși, ei fiind plătitorii de impozite, alături de catolici și evrei. Acest capitol are următoarele subcapitolele: Daniile domnilor români către Muntele Athos, Karies-Protaton, *Condicile Epitropiei Sfetagora din Țara Românească 1860-1862, Condică pentru hârtiile ce (i)es din caștelaria Sfinei Mănăstiri Radu Vodă de la 1 ianuarie 1859-ianuarie 1863, 1861, Condică pentru hârtiile ce (i)es din caștelaria Sfintei Mănăstiri Radu Vodă de la 1 ianuarie 1859-ianuarie 1863, 1862, Condică pentru hârtiile ce (i)es din caștelaria Sfintei Mănăstiri Radu Vodă de la 1 ianuarie 1859-ianuarie 1863, 1863; Marea Lavră, Mănăstirea Cutlumuș, Mănăstirea Dionisiu, Mănăstirea Dohiaru, Mănăstirea Hilandar, Mănăstirea Ivir, Mănăstirea Sfântul Pavel, Mănăstirea Rusikon, Mănăstirea Simonopetra, Mănăstirea Vatoped, Mănăstirea Xenofon, Mănăstirea Xiropotam, Mănăstirea Zografu, Schitul Lacu, Schitul Prodromu, Chilii românești. Deși acest spațiu a beneficiat de mai multe lucrări decât celelalte centre ortodoxe, totuși, mi-am propus să aduc în atenție volumele noi de documente publicate de curând, care aduc noi mărturii care îmbogățesc imaginea despre aceste daruri către Athos: *Documente românești din arhiva Mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos* vol. I (2005), *Documente românești din arhiva mănăstirii Xenofon de la Muntele Athos* (2010), *Schituri și chilii românești la Muntele Athos. Documente (1852-1948)*. Însă daniile au fost și către alte eparhii grecești aflate în criză financiară: Epir, Calavrita, Tesalia, Sumela, Meteora.*

Cap. VI Daniile domnilor români către românii din Dobrogea, vedem că Mănăstirea Dristra, singura ctitorie domnească din zonă, nu a fost lăsată să se degradeze sau să dispară deși era pe teritoriu otoman, chiar de la întemeiere, domnitorul cerând permisiunea autorităților otomane pentru construcția acestei mănăstiri, permisiune acordată de sultan. De asemenea nici bisericile din orașele Babadag, Cernavodă și Tulcea nu au fost neglijate de domni. Cap. VII Daniile domnilor români către bulgari, deși sporadice și restrânse au existat ca urmare a cererilor de ajutor ale bulgarilor. Cap. VIII Daniile domnilor români către sârbi. Datorită relațiilor familiale dintre domnii români cu despoții sârbi a dus și la finanțarea mănăstirilor sârbe aflate în dificultate financiară, relațiile familiale salvând, uneori, locașurile de cult. Cap. IX Daniile domnilor români către bosnieci și Cap. IX Daniile domnilor români către macedoneni, deși restrânse numeric și cantitativ au făcut obiectul daniilor domnilor români în perioada medievală. Cap. X Daniile domnilor români către albanezi se poate vedea cum unii domni sau boieri albanezi împământeniți și îmbogățiți în țările noastre au dus prisosul bogăției lor în regiunea de baștină. Cap. XII Statutul Mănăstirilor închinat la Locurile Sfinte și Legea secularizării averilor mănăstirești sunt expuse motivele pentru care și daniile au luat sfârșit, legea, a adus atâta suferință Bisericii Ortodoxe Române, cât și mănăstirilor grecești obișnuite cu aceste daruri venite din partea românilor considerând că li se cuvin.